

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора наук з богослов'я, професора
протоієрея Олександра Миколайовича Трофимлюка
про дисертацію Русина Івана Івановича
«Місіональна теологія Леслі Ньюбігіна»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я

Тематика дисертаційного дослідження Івана Івановича Русина написана на гостро актуальну тематику. Глобалізація ставить Церкву перед новими викликами, оскільки плюралізація культурного контексту, в якому здійснюється місіонерство, провокує зростання у суспільстві релятивізму як основного світоглядного настрою. Якщо раніше релігії змагалися між собою за право визнання істинними, змагалися за статус істинного знання із світським світоглядом, то тепер доводиться взагалі нагадувати про важливість істини та неможливість відсторонитися від питання про істину. Між тим, все більша частина суспільства приймає рішення щодо світоглядних питань за критерієм «подобається – не подобається». Відповідно, нові умови вимагають нових підходів до проповіді християнства, і Леслі Ньюбігін одним із перших серед християнських теологів зрозумів необхідність вирішення цих завдань. Його досвід є цікавим не лише для українських протестантів, а й для всіх християн України.

Вивчення спадщини видатних зарубіжних теологів збагачує українську богословську науку не лише за рахунок актуалізації у нашому контексті впливових теорій та ідей. Їх праці надають нову методологічну основу для розвитку українських богословських концепцій. Особливо важливо, що Іван Русин надає власну інтерпретацію ідей Ньюбігіна, показує як вони можуть бути використані в українському контексті.

Зазначимо, що проблеми місійної теології активно обговорюються в українському протестантизмі. Їм присвячено спеціальний випуск журналу «Богословські роздуми», дві колективні монографії «Нові горизонти місії», а також ці проблеми обговорювалися в десятку індивідуальних монографій. У всіх цих працях наголошувалося на необхідності постійно звертатися до спадщини низки провідних зарубіжних місіологів, серед яких найчастіше згадувався Леслі Ньюбігін. Цей видатний протестантський теолог систематично розробив загальну теорію місіології, від її онтологічних засад до методології практики діалогу в різноманітних культурних середовищах.

У першому розділі дисертації Іван Русин детально аналізує дослідження теологів початку ХХІ століття, предметом яких були різноманітні аспекти місіології Леслі Ньюбігіна. Огляд літератури проведений на високопрофесійному рівні та не викликає жодних зауважень. Важливо, що охопленими є усі роботи про життя і творчість Ньюбігіна, хоча написані вони усі англійською. В цілому, вільне володіння англійською мовою дозволяє Івану Русину аналізувати усі праці Ньюбігіна в оригіналі, а також постійно звертатися до робіт його сучасників та до праць дослідників його творчості. Обґрунтованість усіх положень дисертації матеріалами англійськомовних джерел є сильною стороною дисертації, оскільки Іван Русин безпосередньо працює у межах загального наукового дискурсу, постійно дискутуючи з усіма основними дослідниками творчості Ньюбігіна.

У другому розділі «Місія як діяльність Бога» детально реконструюються та оцінюються ідеї Ньюбігіна щодо тринітарних основ місії. Видається важливим, що в цій концепції Ньюбігін повертається до джерел протестантської, і більш ширше – загальнохристиянської традиції. А саме, засновник протестантизму Лютер постійно підкреслював, що при спасінні людини, при проповіді, при творенні добрих діл, при акті віри – завжди в людині діє Бог, а людина є лише інструментом для цієї дії. Варто зауважити, що за святоотцівським вченням людина не є просто інструментом, але співдіє Богу, співдіє благодаті. У святоотцівських творах

зустрічаємо радикальні висловлювання про те, що практично все залежить від Бога, і Він готує людину до дії та звершує її, якщо ця дія блага та богоугодна. Такі думки зустрічаємо у творах, що в традиції приписувалися преподобному Макарію Єгипетському. Але від людини завжди є дещо вирішальне – як мінімум бажання блага. Лютер, однак, навіть появу благого бажання приписує дії благодаті. Карл Барт у 1918 році повертається до радикалізму Лютера і Кальвіна. В його інтерпретації життя Церкви в світі може розширюватися тільки завдяки силі Слова, яка проявляється під час церковної проповіді. Думка про те, що Бог діє в місії стала все більше завойовувати увагу протестантських теологів, аж поки в 1950-ті роки вони не переклали практично усю відповідальність за місію на самого Бога. Бог не лише здійснює місію через проповідників та соціальних служителів як свій інструмент. Він діє до місії та після місії. Бог перетворює на місійні громади усі християнські Церкви. Якщо якісь із Церков ще не стали місійними, це означає, що Бог їх покинув. Такий радикалізм у судженнях виправдовує постійні переходи протестантів до більш радикальних течій. Але нас цікавить загальна теоретична оцінка теоцентричної теорії місії. Чи можна визнати Бога головним звершувачем місії? Безумовно це так. При цьому Бог здійснює спасіння та розповсюдження християнства саме як Трійця: Отець бажає спасіння всіх, Син його здійснює, а Святий Дух доставляє плоди спасіння до всіх бажаючих прийняти спасіння. Переважно Святий Дух при цьому діє через таїнства. Але для протестантів таємниця спасіння залишається завжди проповіддю та прийняттям проповіді. Для православних це участь у таїнствах Церкви, які звершує сам Бог, але за допомогою співдії священників і громади. На прикладі таїнств видно, що від нас, як людей, вимагається саме співдія, не просто бажання і не просто прийняття. Для нас важливо, що Ньютон не був таким радикальним як Мартін Лютер і Карл Барт, а тому говорив про необхідність людської співдії для реалізації Божої місії, говорив про відповідальність християнських громад за те, щоб бути місійними громадами. Справді, визнання того, що християнська місія у світі є справою

Божою не повинна приводити до пасивності, але має стимулювати християн до відповідальності при місіонерстві, у зв'язку з тим, що вони беруть участь в діяльності Бога. Можна сказати, що місійна діяльність є продовженням літургійного євхаристійного зібрання церковної громади у всіх сенсах. Відповідно, місія є певним даром для Бога. Звичайно, усі благі діяння, які приносяться Богові на вітвар церковною громадою, є тією чи іншою мірою дарунками від Бога. Так справджуються слова літургії: «Твоє Тобою Тобі приносимо».

Важливим наслідком теоцентричності розуміння місії стає переосмислення мети місійної діяльності. А саме, цією метою тепер визнається причетність до Бога, зустріч з Ним, існування в його присутності. Для православ'я все це тісно пов'язане із буттям у церковних громадах. Протестантизм у звичайних церковних громадах не завжди бачить переживання присутності Бога, а тому відносить відповідні реальності до концепту Царства Божого, яке у церковних громадах присутнє лише частково, як перед-досвід. Таку позицію слід визнавати як конфесійну зумовлену, оскільки для православ'я церковна громада на літургії як раз і покликана до переживання есхатологічної реальності Царства Божого. Однак протестантизм все ще шукає обітованого Царства, а в церковних громадах шукає певні відблиски майбутнього.

У третьому розділі «Церква як інструмент діалогу Бога із світом» осмислюються пропоновані Ньюбігіним моделі взаємодії Бога, Церкви та світу. Варто відразу відзначити, що в пропозиціях Ньюбігіна свого часу було багато новаторського, а значна частина цих пропозицій досі актуальні. Зокрема, важливим завданням для української теології є розробка методологічних засад міжконфесійного та міжрелігійного діалогу. Спадщина Ньюбігіна у цьому відношенні виступає джерелом численних продуктивних ідей. Не менш важливим завданням є творення методології проповіді у постмодерному середовищі, яке не зацікавлене у світоглядному діалозі та має численні упередження щодо християнства. Ньюбігін пропонує ефективні

стратегії поступового розвитку діалогічності, поєднання християнського свідчення та соціальної активності. Визнаючи помилки минулого, Ньюбігін закликає цілком і повністю відмовитися від залишків прозахідного підходу в місії, визнаючи необхідність інкультурації християнства практично в кожную національну культуру. Ця думка близька до православ'я, яке майже завжди було спрямоване на проповідь Євангелія на місцевих мовах та на використання місцевих форм культури. Природне збагачення християнської традиції, уникнення однобічної уніфікації важливі не самі по собі, а як ефективний місіонерський прийом. На думку Ньюбігіна, Церкви, сформовані місцевими лідерами з урахуванням місцевих культур, розвиваються динамічніше, справляють глибший вплив на ціле суспільство.

Найбільш важливою нам бачиться ідея Ньюбігіна про відповідальність Церкви перед суспільством як діалогічним партнером. Церква має донести Божу звістку до суспільства і в цьому її відповідальність перед Богом. Має донести із повним збереженням гідності співбесідника, з повнотою відкритості до нього. Якщо використати біблійні метафори, то світ є не просто таким, що Бог його полюбив. Світ та люди світу – це теж наречена Божа і повага в Церкві до цієї нареченої має бути відповідна. А отже, Церква тоді поважає власну гідність особливого інструменту Бога, коли поважає тих, кого Бог вибирає у якості власних співбесідників.

Зміна парадигми проповіді з еклезіоцентричної на теоцентричну та соціоцентричну є доволі ризикованою справою, до якої Церква не завжди готова. Нагадування імперативу про потребу Церкви служити соціуму часто викликає здивування, оскільки церковні люди звикли, щоб служили їм. Між тим, гідність кожної людини є такою, що дійсно необхідно думати про те, як церковні громади могли б прислужитися їй. Ньюбігін правильно констатує, що церковне служіння пов'язане з несенням лідерами та громадами численних труднощів та навіть страждань, які, однак, роблять цих лідерів та громади подібними до Христа. Заперечення тріумфалізму є вірним та правильним, особливо в сучасній ситуації, коли любов значить більше, ніж

ритуальні жести, а просто бути християнином вже є певним викликом для зневіреного у всіх ідеалах суспільства.

Також важливими та практично значущими є роздуми Ньюбігіна про модерний світогляд як віру в розум і прогрес, постмодерний світогляд як віру в релятивізм та агностицизм. Цілком вірно Ньюбігін зосереджує увагу на вірі, яка лежить в основі тих форм світогляду, які вважаються світськими та позбавленими елементів віри. І справді, віра в правдоподібні судження є цілком буденною річчю для всякого світогляду. І відповідно, вибір релігійного чи нерелігійного світогляду значною мірою є вибором певної віри. Усвідомлення цього факту дає певні важливі орієнтири для християнської апологетики в часи постмодерну. А саме, істини християнства потрібно представляти не як цілком раціональні, а як варті повної особистої довіри. Ця думка надзвичайно близька до низки тверджень сучасних православних богословів.

В цілому дуже ґрунтовне та виважене, евристичне та практично значуще дослідження Івана Русина викликає лише кілька зауважень:

1. На нашу думку, дисертація б значно виграла би, якби містила порівняння богословських уявлень про місію Ньюбігіна та протестантської теології з православними вченням про місію.

2. Також важливим було б провести порівняння теологічного осмислення відносин християнства та культурного контексту у Ньюбігіна та в творах протоієрея Олександра Шмемана. Цілком можливо, що ідеї Ньюбігіна у такому випадку актуалізувалися у дисертації б дещо інакше і це вивело б автора дослідження на перспективу формування цілісної, адекватною для реалій як Заходу, так і України, теології культури.

3. Варто було б значно більше уваги приділити джерелам теорій Ньюбігіна в ідеях представників патристики, звернувши увагу не лише на святителя Афанасія Олександрійського та каппадокійців, а й на блаженного Августина. Вплив ідей останнього важливий не лише в теологічних вченнях

про дію Трійці при місії, а в теології культури, теології соціальної діяльності, теології Церкви як спільноти, тощо.

4. Варто було б зупинитися, хоча б побіжно, на впливі Ньюбігіна на формування місіонерської герменевтики Пітера Пеннера, яка стала важливим фактором для самоусвідомлення українських протестантських рухів.

5. Дисертація написана дещо важким схоластичним стилем й автору варто вдосконалювати власну наукову мову.

Проте зазначені зауваження не знижують високої оцінки отриманих у дисертації результатів. Дослідження відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, і є завершеною самостійною роботою дисертанта. Поставлені у роботі мета і завдання виконані, дослідження відбулося. Знайомство зі змістом дисертації, публікаціями автора та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота **Русина Івана Івановича «Місіональна теологія Леслі Ньюбігіна»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент –

доктор наук із богослов'я, професор,

ректор Київської православної

богословської академії

прот. Олександр Трофимлюк
протоієрей Олександр Трофимлюк